

**EL COMTE-BISBE
MIRÓ BONFILL I
LA FUNDACIÓ I DOTACIÓ
DE SANT PERE DE BESALÚ
(977 - 978)**

Josep M. Salrach

En diferents articles ens hem ocupat de Miró Bonfill, que fou comte de Besalú i bisbe de Girona, fundador i protector de monestirs, i personalitat de la cultura catalana del segle X ⁽¹⁾. Després d'haver estudiat en aquests treballs les dotalies o actes de consagració de Cuixà, del 974, i de Ripoll, del 977, l'autoria de les quals se li atribueix, ens proposem aquí d'analitzar la fundació i dotació del monestir de Sant Pere de Besalú, que el comte-bisbe realitzà el 977-978. Ens centrarem en l'estudi de dos documents, la considerada acta fundacional, del 24 de novembre del 977, i la dotalía, del 2 de juliol del 978, i el mètode consistirà en la traducció i comentari d'aquestes escriptures. La traducció es justifica sobretot per la segona de les escriptures, que, com altres de Miró, conté paràgrafs de cert valor filològic; però tampoc l'acta fundacional és carent d'interès.

LES DADES ESSENCIALS

La fundació de la casa de Sant Pere és l'obra fonamental del comte-bisbe, i la que ha perpetuat el record de la seva figura fins gairebé els nostres dies: els benedictins van ocupar el cenobi fins al segle passat ⁽²⁾. Obra comparable a la gran empresa realitzada pel seu germà Seniofred a Cuixà i a la fundació del monestir de Camprodon pel seu altre germà, Guifré ⁽³⁾, amb la fundació de Sant Pere, Miró perseguia, segurament, una sèrie d'objectius: acomplir el que per a ell devia ser una exigència espiritual, completar l'organització eclesiàstica del comtat de Besalú, afavorir l'empresa espiritual, cultural i política que els benedictins realitzaven, donar més vida a la capital del seu comtat, intensificar les relacions amb la seu romana, a la qual vinculà el cenobi directament, contribuir a la reforma de l'Església, i enaltir el prestigi de la seva persona i del seu llinatge.

El 24 de novembre del 977, Miró, bisbe de Girona i comte de Besalú -seguim de prop el document-, d'acord amb els seus germans Oliba i Seniofred, i amb els seus fidels, va transformar la casa de Sant Pere, Sant Pau i Sant Andreu de Besalú, en monestir benedictí, i va manifestar el desig de lliurar-la al pontífex romà perquè cap rei, duc, comte o persona qualsevol el tingués sota el seu domini ⁽⁴⁾. L'eximí de la justícia ordinària i del pagament del pasquer i d'altres censos, i concedí als abats del cenobi la potestat de jutjar i dictar sentències en els seus dominis. Amb aquestes disposicions Miró tenia plena potestat, com a sobirà del seu comtat besaluenc, i per això es permetia d'actuar tal com feien els monarques carolingis quan atorgaven preceptes d'immunitat, el contingut dels quals era similar al d'aquestes disposicions.

Per tal de contribuir al sosteniment de la comunitat monacal, Miró lliurà a la nova casa una heretat que tenia a Besalú, amb el cementiri de la vila, de manera que els vilatans i els residents prop de Besalú s'hi enterressin previ pagament de la **defunctio**. També va dotar el monestir amb la vila i l'església de Porreres, amb els seus delmes, primícies i oblacions; la vila i l'església del Torn, amb els seus delmes i oblacions, i, per a després de la seva mort, uns alous de Fares, Roset, Vilamala, **Palaciolo** i **Marifonte**, unes pastures de Tegurà, una honor heretada del seu avi matern, Fidel, a Sadernes, i dos masos, un prop d'Olot i l'altre de Batet. Aquesta era, materialment parlant, l'empenta inicial. De les donacions s'entreu l'interès del comte-bisbe per vincular els monjos a la vida espiritual i material de Besalú i el seu comtat: *percebran determinades rendes eclesiàstiques però hauran d'acomplir funcions habitualment reservades al clergat diocesà*.

L'empenta definitiva vindria uns mesos més tard, amb l'escriptura del 2 de juliol del 978, que era una donació de nombrosos béns; alous i masos. En el mateix document ⁽⁵⁾ es confirmaven les donacions anteriors, les del 24 de novembre del 977. Per a més seguretat encara, el 2 d'abril del 979, quan Miró Bonfill es preparava per a un viatge a Roma, va confirmar de nou totes les possessions del cenobi ⁽⁶⁾. La precaució era raonable, atès que ell era el fundador i protector de la casa, i el viatge comportava riscos evidents, i més per a una persona que, com ell, devia estar en la seixantena. Però, segons sembla, tot va transcórrer sense incidents. El Papa, aleshores Benet VII, va rebre el

comte-bisbe en audiència, i el 8 de maig del 979 atorgà una butlla acceptant sota la seva autoritat i protecció el monestir que Miró segurament abans li havia ofert per carta i per persona interposada, i ara li oferia personalment; li imposà un cens de subjecció de cinc sous anuals, l'eximí de qualsevol altra jurisdicció, civil o eclesiàstica, i confirmà les propietats de la casa ⁽⁷⁾.

A més de fundar i dotar la casa de Sant Pere, Miró va voler obrar la basílica, però va morir el 22 de gener del 984 ⁽⁸⁾ sense que les obres s'haguessin enllestit. Va ser el seu nebot, Bernat Tallaferro, qui s'encarregà de fer-la acabar i consagrar, solemnitat que va tenir lloc el 23 de setembre del 1003 i que van oficiar els bisbes Odó de Girona, Arnulf de Vic i Aeci de Barcelona ⁽⁹⁾. En el seu testament, dictat el 22 de febrer del 979, el comte-bisbe, un cop més, confirmava les propietats que havia donat al cenobi, n'hi afegia d'altres, com les esglésies de Palera i **Maximiliato**, amb els seus béns, delmes, primícies i oblacions, i deixava als monjos monedes d'or i plata, joies, anells, segells, peces de cuir, vasos, ornaments litúrgics, llibres, roba, etc. ⁽¹⁰⁾.

LA CARTA FUNDACIONAL

L'acta de fundació de l'abadia de Besalú és un document de caire jurídic que, això no obstant, sembla contenir algun dels trets característics de l'estil literari del comte-bisbe, que degué redactar-lo ⁽¹¹⁾. A semblança de la dotalia de Ripoll, la present escriptura és una obra de sintaxi molt regular i correcta, escrita en alguna de les seves parts amb un llatí que recorda una mica l'estil ciceronià, amb predomini dels períodes llargs i ben construïts. A diferència de la major part dels escrits de Miró, en aquest no hi trobem, però, hel·lenismes, cultismes i aliteracions o consonàncies, ni tampoc proliferació de verbs i adjectius. És, doncs, un text d'estil pla i de fàcil comprensió, com correspon a un document en la redacció del qual va voler deixar molt clar el desig de precisar l'estatut jurídic del monestir i dels seus béns ⁽¹²⁾:

[I] «Una sèrie d'escriptures declara que qui vulgui evadir el suplici etern, amb els béns terrenals prepari el camí de la seva salvació eterna, per tal que pugui entrar a l'etern tabernacle.

[II] »En conseqüència, per això, amb autoritat saludable jo Miró, per la voluntat de Déu humil bisbe de l'església gironina i comte

besaluenc, juntament amb els nostres germans, el senyor Oliba i el senyor Seniofred, comtes, i també amb l'acord de la meva caterva de clergues i laics fidels, elegim una certa església lliure per a mare de totes les esglésies en honor de Déu i dels sants apòstols, Pere, Pau i Andreu, és a dir, la situada prop de l'**oppidum** de Besalú, on disposem i ordenem [que s'estableixi] un cenobi dels que resten subjectes a la regla del sant pare Benet, i sota el govern d'un abat propi perpètuament.

[III] »Església que ara lliurem i amb una escriptura de donació cedim a l'església dels sants apòstols, del príncep Pere, a Roma, i del senyor papa com un alou propi, per tal que sota la seva defensa i protecció persisteixi perpètuament, i que cap rei, cap duc, cap comte, ni cap persona eclesiàstica o laica no exerceixi cap domini per la violència en l'esmentada església ni en el seu honor ni li sigui lícit tenir allí cap plet ni d'homicidi, ni d'adulteri, ni de furt, ni de rapte, ni de falsedat, ni qualsevol altre plet gran o petit ni percebre pasquer ni qualsevol altre cens, sinó que el mateix abat, que estarà al front del monestir, tingui llicència i potestat per pleitejar i destrènyer en totes les heretats de l'esmentat cenobi, i per a exercir-hi allò que legalment hagi d'exercir, en el que en el present donem, i en el que, per voluntat del Senyor, en el futur els nostres parents i els seus successors o altres homes li donaran fins a l'eternitat.

[IV] »En conseqüència jo Miró, l'esmentat bisbe i comte, dono al dit cenobi, en ajut dels monjos i dels pobres, una petita part de la meva pròpia heretat, que a mi em va pervenir per qualsevol dret i autoritat en la mencionada vila besaluenca, des de la pedra que diuen **Mambra**, que està en el riu Fluvià, sota de l'esmentat castell, segueix cap el sud pel torrent que anomenen **Ganganel** fins la pedra **Acoria**, després segueix pel camí públic que va a Fornells fins el predit riu Fluvià en l'altra pedra que anomenen **Carol**, i d'allí per l'altra banda del riu segueix el camí regí, dels vianants que vénen d'arreu, fins la predita pedra **Mambra**. Totes les coses esmentades, és a dir, la vila i tota la terra i la riera amb tots els molins i molinars d'una i altra part, de la mateixa manera que jo ho tinc i posseeixo, és a dir, que cap home, excepte jo, no té allí res que es pugui mencionar, ho dono a Déu i a sant Pere perquè resti permanentment com alou propi. A més, també jo, l'esmentat bisbe, amb la voluntat de la caterva de tots els nostres clergues, i

amb el consell dels comtes Oliba i Seniofred, i també amb la voluntat de tots els majors i menors del nostre comtat, dono a l'esmentat cenobi el cementiri del castell i tota la vila besaluenca i de tots els altres vilars dels entorns, perquè de cap manera ni els clergues, ni els laics, ni cap dels majors i menors tinguin llicència per a ser enterrats en cap altre cementiri ni vila ni en qualsevol altre lloc [...]. I dono a l'esmentat cenobi els alous que tinc en el predit comtat: al lloc que diuen Porreres, l'església allí situada en honor de Sant Andreu amb els delmes, primícies i oblacions dels fidels, i tota la vila, tal com jo la vaig obtenir per compra de Resermond i d'altres homes, segons consta en les escriptures que em van fer. Dono també en l'esmentat comtat l'església de Sant Andreu del Torn, amb els delmes i oblacions dels fidels, i tota la vila que vaig comprar a una certa dona de nom Emi i a altres persones, segons consta en les escriptures que em van fer. I dono, per a després de la meva mort, a l'esmentat cenobi, l'alou que es diu Fares, i el que tinc a Roset, Vilamala, **Palanola** i **Marifonte**, tal com els tingué el sacerdot Seniofred, transgressor, i Garí i els seus fills, tal com aquests alous i les seves afrontacions consten en les escriptures que a mi em van donar. I en la muntanya de Tegurà, en el lloc que anomenen Pontiró, dono al predit cenobi les pastures que a mi m'han arribat per successió dels meus pares i germans. I en la parròquia de Santa Cecília de Sadernes dono tot l'honor que el meu avi Fidel, levita, em va donar, segons consta en les escriptures que em va fer. Així mateix dono, per a després de la meva mort, en la vall d'en Bas, la terra de la parròquia de Sant Esteve d'Olot, en el lloc que anomenen **Exarchs**, un mas que a mi em va arribar per heretat, és a dir, per voluntat paterna. I en la parròquia de Santa Maria de Batet dono un mas que en diuen **Gavalmac**, que tinc com alou, segons consta en la nostra escriptura de compra. I en la predita vila [de Besalú], amb la voluntat dels senyors Oliba i Seniofred, comtes, concedeixo tots els drets judicials que són de la potestat reial amb totes les rendes i beneficis, i totes les fonts que hi ha a la predita vila, tal com jo ho posseeixo. Totes les coses predites les dono i lliuro a l'esmentat cenobi perquè l'abat i els monjos i els seus successors, que allí serveixen a Déu sota la regla del pare sant Benet, ho tinguin i retinguin perpètuament sense cap disminució o contradicció, tal com consta més amunt.

[V] »I si algú amb temerària gosadia volgués sostreure alguna de les coses abans dites, conferides per nosaltres a l'esmentat cenobi, o que en futur li seran conferides per nosaltres o per qualsevol altre fidel, que en sigui maleït i anatemitzat pel mateix príncep dels apòstols de manera que no pugui obtenir cap remissió per aquell ultratge. [Per contra] si algú, en veritat, inflammat per l'amor de Crist oferís coses temporals, en nom del senyor Jesucrist, pel mateix apòstol escollit, sigui enriquit amb eterns beneficis, i en virtut de la potestat a ell conferida, li siguin deslligats tots els vincles dels seus pecats, de manera que obrint-se a ell sigui admès a les estances celestials, en les quals s'alegrarà i fruitarà amb tots els sants en tots els segles. Així sigui.

[VI] »En conseqüència, aquesta escriptura de donació ha estat feta el dia VIII de les calendes de desembre, en l'era MXV, en l'any DCCCCLXXVII de l'Encarnació del Senyor, en la Indicció VI, en l'any vint-i-tres en què Lotari, rei dels francs, començà a regnar.

[VII] »Miró, comte i bisbe per la gràcia de Déu, que aquesta escriptura de donació i atorgament vaig fer i vaig pregar de firmar a testimonis escollits. Oliba, comte per la gràcia de Déu. Seniofred, comte...«

EL MARC JURÍDICO-POLÍTIC

Per tal de facilitar el comentari del document l'hem dividit convencionalment en set parts. Potser forçant una mica les normes de la diplomàtica, podríem dir que els apartats I i II constitueixen el preàmbul o protocol inicial, els apartats III, IV i V el text, i el VI i VII el protocol final o escatocol.

L'apartat I constitueix una exhortació, aleshores molt habitual, perquè els fidels preparin el camí de l'eterna salvació mitjançant la donació de béns terrenals a l'Església. Els mots i la sintaxi, és a dir, la fórmula, es repeteix en nombroses cartes de dotació del segle X ⁽¹³⁾. Com una conseqüència de l'anterior invocació, en l'apartat II el comte-bisbe Miró Bonfill es presenta ell mateix, precisant que les dignitats episcopal i comtal li han pervingut per la gràcia divina, el qual pot ser interpretat com una afirmació indirecta d'independència respecte al monarca carolingi, i expressa la seva voluntat de transformar en monestir benedictí una església lliure dedicada als sants Pere, Pau i

Andreu que hi havia sota l'**oppidum** de Besalú. Res d'estrany que Miró volgués subjectar la casa que fundava a la regla de sant Benet, que era la comuna a tots els cenobis catalans des de dos-cents anys abans, quan el país entrà en el món de la reforma carolíngia. El qualificatiu de lliure, si interpretem bé el document, pot referir-se a la condició jurídica d'aquella església: no pertanyia a cap senyor laic, sinó que depenia directament del bisbe, és a dir, no era una església pròpia. Seria, doncs, en la seva condició de bisbe, jerarca de les esglésies diocesanes, que Miró l'escollia per establir-hi una comunitat de monjos benedictins. Per a la realització d'aquesta obra, el comte-bisbe diu disposar del consentiment dels seus germans, els comtes Oliba i Seniofred, i de la seva caterva de clergues i laics fidels. És justament aquesta frase i la signatura del comte Seniofred al peu del document, el que aixeca una ombra de dubte sobre l'autenticitat d'aquest text. Seniofred, el germà gran de Miró i Oliba, va fer testament l'1 d'octubre del 965, i segurament va morir pocs dies després, atès que els seus marmessors procedeixen a l'execució de voluntats ja el mateix 30 d'octubre i, després, el 29 de novembre ⁽¹⁴⁾.

És evident que els medievals no tenien la mateixa noció del temps que nosaltres; per a ells els difunts estaven, en cert sentit, presents en el seu món. Morts i vius formaven una sola comunitat, i el present estava indissolublement lligat al passat ⁽¹⁵⁾. Potser tampoc no tenien el mateix sentit de la precisió jurídica, el plagi i la falsificació que nosaltres tenim. No se n'escandalitzaven. Miró va poder dir, doncs, que actuava de comú acord amb els seus germans, els comtes Oliba i Seniofred, aquest mort dotze anys abans, potser perquè s'hi sentia unit indissolublement. Més problemàtic és explicar-nos el fet que la signatura del comte Seniofred figuri a l'escatocol, darrera de la del seu germà Oliba. Es pot pensar que algú va signar per ell potser perquè la fundació del monestir es concebia com un projecte familiar, del qual qui sap si els acords previs s'havien pres en vida de Seniofred. Com que l'original d'aquesta escriptura, coneguda per Marca i fins potser per Monsalvatje, s'ha perdut, hom no pot fer més que suposicions sobre la seva autenticitat o falsedat o sobre possibles interpolacions. De totes maneres, es fa difícil d'admetre que pugui ser un document del tot fals: no tindria sentit havent-hi, com hi ha, una escriptura molt poc posterior -la

del juliol del 978- que en corrobora i amplia les concessions. Més prudent sembla imaginar que es tracta del primer document d'una fundació que caldrà revalidar. Quant a l'**oppidum** de Besalú, deu ser el turó fortificat on hi devia haver el castell comtal i on avui es conserven les ruïnes de l'església de Santa Maria.

L'apartat III conté l'essencial del document. En primer lloc, la voluntat d'oferir el cenobi al pontífex romà, donació que Miró materialitzà el maig del 979 ⁽¹⁶⁾, i que equivalia a posar la casa de Sant Pere de Besalú sota la defensa i protecció de Roma, que, de cara al futur, en garantiria els béns i drets. Aquesta opció política admet dues lectures: la primera és que el comte-bisbe s'allunyava voluntàriament de la tradició, que consistia a situar els monestirs sota el mundeburdí dels monarques carolingis, opció equivalent a encoratjar la separació política dels comtats o de les seves institucions respecte al regne franc, o a reconèixer-ne ja la separació de fet. La segona lectura és que, en aquella transició política, hi havia homes d'Església que s'afanyaven a separar la institució de la ingerència dels laics poderosos, tot incrementant el poder de Roma. Era el que se'n diu esperit de Cluny ⁽¹⁷⁾. La vinculació de Sant Pere de Besalú a Roma es comprèn més bé si ens fixem en l'estatut d'immunitat que el comte-bisbe, a imatge i semblança dels monarques carolingis, atorga al cenobi: cap autoritat laica o eclesiàstica no podrà jutjar, castigar i percebre tributs en les terres i sobre els homes del monestir. Només l'abat estarà capacitat per fer-ho. Tenint present, d'una banda, la situació de feblesa i crisi política en què es trobava immersa la monarquia carolíngia, i, de l'altra, el procés encara insegur de construcció de les sobirania comtals, es comprèn el recurs al papa, un poder llunyà però que, pel camí de la religió i la ideologia, oferia garanties de certa estabilitat jurídica per a les institucions que se li vinculaven.

En l'apartat IV, la descripció dels béns que Miró lliura a la nova casa, consten propietats que el comte-bisbe havia heretat dels seus pares i germans -béns i drets a la vila de Besalú, pastures de Tegurà, mas d'**Exarchs**- i del seu avi Fidel -una honor a Sadernes-, havia comprat -a Porreres i el Torn, un mas de Batet- i, en part, comprat i confiscat: alous de Fares, Roset, Vilamala, **Palanola** i **Marifonte**. Les

confiscacions de béns de transgressors de la llei, que amb més detall encara consten en l'escriptura de dotació del 978, deuen correspondre a la repressió de la revolta del 957, que costà la vida al comte Guifré ⁽¹⁸⁾. Entre les donacions n'hi ha d'especialment significatives en ordre a les transformacions polítiques que s'operen. Ens referim a l'alienació de béns i drets públics que pertanyien a la potestat, és a dir, als monarques carolingis i, en el seu defecte, als comtes catalans. Miró, per exemple, diu que el dret d'administrar justícia a la vila de Besalú, competència de la potestat reial, el dóna a l'abat i als seus successors a perpetuïtat. D'una banda, és clar que Miró -i per tant els comtes del seu temps- se sentien sobirans, és a dir, detentors de la potestat règia; però, de l'altra, immersos en un llarg procés de feudalització, consentien a alienar, com és el cas, els instruments de la seva autoritat. Suposant que el document que comentem fos fals, hauríem d'imaginar que hauria estat justament fabricat per a això, per justificar la senyoria de Sant Pere. Altres drets i béns que la família comtal posseïa a la vila -cementiri, terres, aigües, molins- també foren traspassats per Miró Bonfill, i és possible que els seus successors persistissin en aquesta conducta, de manera que, quan el comtat besaluenc s'incorporà a Barcelona, els drets comtals a Besalú havien quedat relativament reduïts: consta que el 1151 el comte Ramon Berenguer IV hi tenia un forn, lleudes o peatges, mercat, guiatges de la fira de Besalú, un cens de 51 porcs i uns drets de justícia: **in isto honore omnia stachamenta et duas partes de placitis et de justiciis** ⁽¹⁹⁾. Si interpretem que aquests drets de justícia es percebien sobre la vila de Besalú i la seva demarcació **-in isto honore-**, potser haurem de deduir que la donació de Miró no fou tan plena com sembla, sinó que d'aquesta i altres concessions resultaria una mena de cosenyoria dels comtes i abats sobre la vila, reservant-se aquests la jurisdicció sobre els seus homes i tenents, com corresponia a la immunitat rebuda.

Les aigües, les roques, els erms, les pastures i els boscos també pertanyien a la potestat, és a dir, a l'autoritat comtal, que en els comtats muntanyencs sembla que es beneficiava àmpliament dels drets de pastura. Recordem que Miró dóna a Sant Pere pastures de Tegurà i drets sobre aigües i molins a Besalú, a més de l'exempció del pasquer i d'altres censos.

Entre les donacions figuren, així mateix, dues esglésies (Sant Andreu del Torn i Sant Andreu de Porreres), amb els delmes, primícies i oblacions, i les viles en què es troben, que Miró diu haver adquirit per compra a uns particulars, potser els seus propis habitants, entre els quals destaquen uns que deuen ser els principals propietaris dels llocs: Resermond, a Porreres, i la dona Emi, al Torn. La nostra impressió és que Miró ho havia comprat tot, és a dir, les terres de les viles, les esglésies que els seus habitants havien construït i les càrregues eclesiàstiques inherents. A partir de la donació, Sant Pere, és a dir, els seus abats i monjos, adquirien sobre els pagesos d'aquests llocs tres menes de drets: drets dominicals sobre llurs terres, el qual significava la percepció de les rendes de la propietat (la tasca?); drets jurisdiccionalns traspassats per la concessió de la immunitat, que significaven la submissió dels vilatans i pagesos de masos a la justícia de l'abat i a la prestació dels censos o càrregues públiques habituals; i drets eclesiàstics, que el document anomena delmes, primícies i oblacions. Tot això pot ser presentat com a representatiu de la dissociació de poders que caracteritzava la societat feudal o en procés de feudalització, perquè és evident que, amb aquestes concessions, Miró Bonfill sostreïa totalment aquestes comunitats a l'acció política i fiscal dels seus successors en el comtat i el bisbat. La gran donació de béns i drets de l'any següent, el 978, serà del mateix tenor i tindrà els mateixos efectes.

També volem ressaltar el fet que entre les donacions hi hagi dos masos, un heretat del pare i l'altre comprat. Els orígens del mas és encara un misteri, però documents com aquest en demostren l'antigor i suggereixen la possibilitat que sigui una tinença en dominis no necessàriament fiscals: el mas **Exarchs**, com herència paterna, podia molt bé haver tingut on origen fiscal, però el mas **Gavalmac** de Batet, que Miró havia comprat, segurament tenia un altre origen.

L'amenaça d'excomunió per als que atemptin contra el patrimoni del monestir, i la promesa d'eterna salvació per als que l'incrementin, constitueixen l'apartat V, després del qual segueixen la datació i validació (subscripcions i signatures). Com correspon a una escriptura solemne, en la datació s'empren diferents sistemes de còmput: l'Era hispànica, l'any de l'Encarnació, la Indicció i el regnat del rei franc. En diferents punts del document hom podria assenyalar l'ús d'alguns mots

una mica infreqüents (**oppidum, almus** en el sentit de sant) en el seu temps i context, i la correcció formal i agilitat estilística d'algun paràgraf (l'apartat V), però potser és en la datació on el comte-bisbe va voler deixar la seva petita, però clara, empremta personal: en lloc de limitar-se a escriure **anno XXIII regnante Leutario rege**, va fer escriure **anno bisdeno tercio ex quo francorum rex Leutarius regnandi sumpsit exordium**. La fórmula, una mica preciosista -menys que en altres documents-, potser té més valor polític que estilístic: es diu que Lotari era rei dels francs. Per tant no ho era dels catalans? Potser Miró no volia dir tant, però ja era molt el que donava a entendre ⁽²⁰⁾.

LA DOTACIÓ DE SANT PERE

L'escriptura de dotació de Sant Pere de Besalú, del 2 de juliol del 978, és la més extensa de les del comte-bisbe, i una de les més interessants des del punt de vista filològic, comparable en aquest aspecte a les dotacions de Cuixà i Ripoll. N'oferim a continuació una traducció parcial, abreujada en el corresponent a la part de les donacions, que és excepcionalment llarga, detallista i reiterativa:

[I] «Si estem obligats pels mèrits dels fàmuls a pagar degudament beneficis de mercès, encara més copiosament hem de donar béns terrenals destinats als cultes divins per a la salvació de les ànimes, i confirmar les coses donades de la manera més adequada, mitjançant escriptures redactades legalment.

[II] »Per això jo Miró, bisbe molt humil de la santa Església gironina, comptant amb la connivència de la caterva dels meus clergues i laics fidels, he escollit una esglésiola alliberada del domini de qualsevol església, la qual té com a pròpia el venerable santíssim Pere, príncep dels apòstols, sota el nom del qual brilla santificada, és a dir, la situada prop de l'**oppidum** [recinte fortificat] que la llunyana antiguitat es va complaure a anomenar Besalú, perquè és convenient que sorgeixi un temple en aquest lloc, el prestigi del qual sabem que recorre el món. I, segons hem après del mateix Senyor Jesucrist, qualsevol cosa que haurà lligat amb vincles sobre la terra serà fortament lligada en el cel, i amb el criteri que l'haurà deslligat en la terra, serà deixada sobre els raigs del cel: a la fi del món es presentarà el jutge del segle.

[III] »En conseqüència, per l'amor de tan gran Patró, per a remei de l'ànima dels meus pares i meva, i, sobretot, per a remei de l'ànima del senyor Seniofred, comte i germà meu, el qual mentre va viure em va procurar tants beneficis, perquè Déu Omnipotent l'acondueixi a aquell regne que el primer home va perdre provant la fruita prohibida, i perquè pugui trobar el gust de l'arbre de la vida i sigui capaç de recollir sempre els fruits eternals amb els quals passi l'any etern que no té mesos i el dia que no té sol, i la llum perenne que no té nit en la teva pàtria, oh paradís, la qual estimà degudament aquest benaventurat comte, mentre estigué en aquesta vida. Per a remei, en conseqüència, de l'ànima de l'esmentat comte i per a la salvació tant de les ànimes com dels cossos dels meus fidels que pateixen necessitats en aquesta terra, els quals a aquest cenobi hauran prestat algun benefici, i per a l'estat d'excelsitud i salvació del senyor Oliba, comte, i de la seva esposa, i dels seus fills, la vida dels quals Déu omnipotent es digni guiar per molt temps perquè visquin feliços amb Déu feliçment un llarg segle, i després del decurs d'aquesta vida, mereixin fruit del regne celestial, en el qual assoleixin el goig de les grans coses, goig que cap de les aus vivents albira, ni ningú podrà comprendre en el seu cor despert, i que Déu en la terra ha volgut prometre als sants, i que en la seva residència celestial ha volgut concedir als justos.

[IV] »Per la dita raó vaig iniciar en l'esmentada església l'erecció d'un cenobi que, mitjançant una escriptura de donació, he lliurat a l'església del sant príncep dels apòstols, Pere, perquè se l'apropriï i sota la seva defensa i protecció persisteixi perpètuament; i que l'abat que presidirà dit cenobi pagui cada any cinc sous de cens a la pròpia església de Sant Pere de Roma. També al mateix cenobi ha estat traslladat, volent-ho Déu, el cos d'un màrtir venerable, Prim de nom, per intercessió del qual Déu Omnipotent s'ha dignat concedir molts favors en aquest lloc, i Déu Omnipotent, que s'ha dignat donar-los un tal patró, és lloat i glorificat per tot el poble. Convé, per tant, buscar el patrocini de sants tan grans, i enriquir les seves basíliques amb béns transitoris, perquè, amb el beneplàcit diví, ens alliberin per la seva intercessió de tota adversitat i que mereixem fruit de la seva companyia en la felicitat eterna.

[V] »Així, doncs, jo, l'esmentat bisbe, dono al dit cenobi, com a subsidi dels monjos i els pobres, els meus alous que els meus germans a la seva mort em van deixar per dret d'herència, i els que ells van adquirir dels nefandíssims transgressors que, en perjudici seu, van promoure escàndols i execrables torbacions, tan fortes com van poder, en l'esmentat comtat de Besalú. I per aquesta causa els seus béns van passar al fisc legalment, tal com està escrit en les lleis civils sobre aquells que renequen del príncep, del poble o de la pàtria i viuen insolentment. Aquests alous són a l'esmentat comtat de Besalú, a la vila que anomenen Maià, en el terme de Llorençà, a Vallalta, a la **Lagurnagra**, i a la muntanya que diuen Malaret... I també dono a l'esmentat monestir la casa que adquirí de Trasgonça, amb l'hort i els arbres que allí hi ha. I l'alou que vaig adquirir d'Eldovara, i els plantells que anomenen **Cleirano**... I els alous que tinc en el lloc que anomenen Porreres... [amb] l'església allí situada en honor de Sant Andreu amb els delmes, primícies i oblacions... i el pasquer que s'hi exigeix... I en el **Bago** un mas... I a la muntanya de Tegurà, en el lloc de Pontiró, un pastiu... I, a **Guissano**, un mas que em va donar Emiteri i el mas que va construir el prevere Argobad... segons consta en la meva escriptura de compra. I, a Juïnyà, dos masos... que em van venir de l'home anomenat Adalbert i els seus germans, que no van dubtar a promoure escàndol i torbació en aquesta terra... i amb dos camps que van ser del prevere Aderic... I en la mateixa vila de Juïnyà, un mas que vaig comprar al prevere Morgad... I l'alou que anomenen **Ortonos**... I en la vila de Maià, prop de l'església de Sant Vicenç, una casa amb corral, hort i oliveres... I en el vilar que diuen **Fredeberto**, l'alou que fou de l'home anomenat Adalbert... I terres i vinyes del terme de **Lucduno**... I confirmo l'alou dit **Argemundo** que el meu germà Seniofred va donar al cenobi... I l'alou de **villa Redi**, que el meu germà Seniofred em va deixar... I en els termes de **villa Asenarii** i de **Cocollellos**, quatre masos amb tot el meu alou que retenen els homes que allí habiten... amb la coromina dominical, i el mas que Sesemond em va lliurar en composició per l'homicidi de què va ser inductor... I altres dos masos a **villa Avundanti** amb tot l'alou que allí tinc i que a aquests masos pertany... I els camps que la difunta Guisilo va donar al difunt Sesemond... I l'alou que tinc a les proximitats de Mieres, en els llocs que anomenen

villare Briulfo, el Torn, **Villare Novo** i Ventajol. Al Torn dono a l'esmentat cenobi la meva església pròpia amb els delmes, primícies i oblacions... I dono al cenobi el meu alou que anomenen Fares i el que tinc a Roset i a **Vilamala, Palaciolo** i **Marifonte**... Aquests alous allinden per la part d'orient amb el fisc que anomenen Jonqueres... Dono tot quant posseeixo dins d'aquests límits, excepte les esglésies de Santa Maria i Sant Martí que pertanyen a Santa Maria de Girona... I els alous que van ser del traïdor Vives, i que són al Guilar, **Ornazones**, i Planeses... I el meu alou que fou de Sesemond Blanc i que tinc a la vall del riu Manol, és a dir, a Cistella, Palau Surroca i Boadella... I el mas que tinc a Cistella on viu Blanderic... I l'alou que fou de Servus Dei i de la seva dona, que és a **Fornellos** [Sant Ferriol]... I a la vall de Montagut, un mas que Letus va donar al comte Guifré, i jo tinc per la seva successió...

[VI] »Totes les coses anteriorment escrites les dono i cedeixo a l'esmentat cenobi perquè tant l'abat i els monjos presents com els seus successors, mentre militin allí mateix al servei de Déu, sota la Regla del pare fundador, sant Benet, les tinguin i retinguin amb dret perpetu sense cap disminució ni contradicció, tal com està especificat més amunt. Perquè els sants cànons diuen que la devoció de cadascú ha ofert un vot a Déu, tan gratament com ha definit que la plenitud dels vots sigui conservada en el lloc on, si es manté íntegra, la gràcia de l'oferent allí resta, i si es frustra, la perdició del defraudador és de preveure. Perquè en l'Evangeli es diu que Crist va parlar als seus deixebles: "si dos de vosaltres convinguessiu sobre la terra a demanar qualsevol cosa, el meu Pare us ho concedirà".

[VII] »I, en conseqüència, jo, l'esmentat bisbe, amb la caterva dels meus clergues sol·licitem la clemència de Déu Omnipotent perquè els constructors i benefactors del dit cenobi, mitjançant la intercessió dels sants esmentats, siguin remunerats aquí en la terra i també quan arribi l'hora de l'eterna beatitud; i que Déu els concedeixi les benediccions i atorgui les promeses que havia promès als que observessin els seus preceptes dient-los: "Si compliu les meves lleis, serveu els meus manaments i els apliqueu, us enviaré les pluges al seu temps, la terra donarà els seus fruits i els arbres estaran curulls de fruita. La batuda s'allargarà entre vosaltres fins a la verema, i la verema fins a la

sementera, i menjareu el més vell entre el vell, i haureu de treure fora el vell per guardar el nou. I menjareu el vostre pa fins a sadollar-vos, i sense temor habitareu la vostra terra. Donaré la pau a les vostres llars: res no pertorbarà el vostre son i no hi haurà ningú que us aterroritzi. Faré desaparèixer de la vostra terra els animals danyosos, i no passarà pel vostre país l'espasa. Perseguireu els vostres enemics, que cauran davant vostre. Cinc de vosaltres perseguireu cent d'ells, i cent de vosaltres deu mil: els vostres enemics cauran davant vostre al fil de l'espasa. Giraré el meu rostre cap a vosaltres i us faré fecunds; us multiplicaré, i mantindré la meva aliança amb vosaltres. Marxaré entre vosaltres i seré el vostre Déu, i vosaltres sereu el meu poble”.

[VIII] »Demanem a la clemència de Déu Omnipotent que atribueixi aquestes benediccions i promeses als constructors i benefactors de l'esmentat cenobi, per tal que aquí a la terra puguin viure piadosament i passin pels béns temporals de manera que mereixin obtenir els eterns. Perquè, així com la bondat i el lliurament d'almoines a les santes basíliques de Déu atorga el perdó als oferents, també lògicament preceptua el càstig per als defraudadors. És natural: qualsevol cosa que és oferta pels fidels a les santes basíliques de Déu en pia devoció, és donada a Déu. Per consegüent, viola també la justícia qualsevol que desvirtua les ofrenes alienes. Per tant, atès que Déu és justícia, quina mena de bogeria pot moure algú a arrebastar de la mà de Déu i a usurpar per a la pròpia utilitat allò que pertany a Déu?

[IX] »Per tant, qualsevol persona que sostregui o defraudi alguna de les coses atorgades ara per nosaltres a l'esmentat cenobi, o que en el futur ho seran tant per nosaltres com per algun altre fidel, si no es corregís i no donés satisfacció a Déu, que sigui obligat a pagar una indemnització per les coses mal adquirides segons les lleis civils, i si no honorés el seu Creador, sinó que persistís en contumàcia, que restitueixi amb vergonya les coses mal obtingudes i, com a sacríleg, sigui allunyat dels llindars de la Santa Església de Déu per ella ofesa, i que, a més, segons les sentències dels sants, sigui ferit amb el càstig del sacrilegi, i amb Judes el traïdor, que arrebastava les coses que eren ofertes al Senyor, sigui lliurat a les flames atroces perquè cremi eternament. Comparteixi el judici de Datam i Abiram i amb ells davall viu a l'infern. Que Déu Omnipotent l'emboïlli amb la pols que

arrossega el remolí i vagi d'un costat a l'altre com la palla que mou el vent, com el foc que crema el bosc i la flama que consumeix els rostolls, així Déu Omnipotent el persegueixi en la seva tempestat, i la seva ira el destrueixi. Que s'avergonyeixi i sigui torbat pels segles dels segles, i sigui confòs i vagi a perdició. I s'escurcin els seus dies i les seves coses les rebí un estrany. I siguin orfes els seus fills, i la seva muller vídua. No tingui ningú que l'afavoreixi, ni hi hagi ningú que es compadeixi dels seus orfes. Que estigui sempre en front del Senyor i desapareixi de la terra la seva memòria, precisament perquè no haurà honorat l'Església de Déu. I conegui que el teu nom és el Senyor i per damunt de tot el Déu beneït pels segles dels segles. Així sigui.

[X] »Així, doncs, aquesta escriptura de donació ha estat lliurada el dia VI de les nones de juliol, en l'era MXVI, en l'any DCCCCLXXVIII de l'Encarnació del Senyor, en la Indicció VI, en l'any vint-i-quatre que Lotari, rei dels francs, inicià l'origen del seu regnat.

[XI] »Miró, per la gràcia de Déu, comte i bisbe...«

LES BASES MATERIALS

La lectura i anàlisi comparativa dels dos documents demostra que amb la seva redacció es van perseguir objectius diferents. L'acta fundacional, la del 24 de novembre del 977, que va donar l'empenta inicial a la casa, i per això inclou una primera donació de masos, aous, esglésies i rendes, és, sobretot, una escriptura dedicada a precisar el marc jurídic-polític en què s'haurà de desenvolupar la vida de la institució. L'exempció i immunitat, els drets jurisdiccionals de l'abat sobre els homes i béns del seu domini, i la dependència directa de Roma, escapant al control de qualsevol altra autoritat, laica o eclesiàstica, són els punts essencials d'aquell text, que en el to d'alguns paràgrafs recorda la solemnitat i autoritat dels preceptes carolingis. Acta fundacional, diem, però la referència a l'acord del germà difunt Seniofred suggereix la idea d'una fundació llargament madurada en el si de la família comtal. De fet, en el segon document, que tot seguit comentarem, també es diu que Seniofred havia donat un alou a la casa. Com explicar-s'ho si aquest comte havia mort tretze anys abans? Com que no ens sembla pertinent de seguir especulant amb la hipòtesi d'una o unes falsificacions o interpolacions, hem de pensar en la possibilitat

que hi hagués hagut uns precedents de la fundació en temps d'aquell comte, o des d'abans ⁽²¹⁾. Això no obstant, insistim en la idea que la partida de naixement o empena inicial de Sant Pere l'atorgà el comte-bisbe Miró Bonfill el 24 de novembre del 977, quan disposà la fundació d'una comunitat benedictina en aquesta casa, que, de present i amb escriptura de donació, cedí al papa. Com dèiem més amunt, és molt possible que abans del seu viatge, l'abril-maig del 979, a Roma, d'on Miró tornaria amb una butlla per a Sant Pere de Besalú, un missatger, que podria ser l'abat o un monjo del cenobi, s'avancés a lliurar l'escriptura de donació a la cúria pontifícia. Si això fos així, seria aquest primer viatger de Sant Pere i no el bisbe-comte qui portaria de Roma el cos del màrtir sant Prim, que des de llavors es veneraria a l'església monacal ⁽²²⁾. Fixem-nos, en aquest sentit, que en l'acta de dotació del 2 de juliol del 978 Miró parla ja, com un fet, que el monestir està sota la directa jurisdicció del pontífex, i diu que en ell ja s'hi veneren les despulles de sant Prim.

Si el primer document, del 977, perseguia definir l'estatut jurídic-polític de la institució, el segon, del 978, està destinat a omplir de contingut material aquest marc. De passada, el text, que és de gran valor cultural, informa de l'atmosfera religiosa en què es produí la fundació. Parlarem, primer i ràpidament, dels aspectes materials, i reservarem un segon apartat per als continguts religiosos i culturals, que examinarem amb més deteniment.

La dotació es troba en l'apartat V de la nostra traducció. De la seva lectura es desprèn que Miró donà a Sant Pere alous de diferents procedències: heretats dels seus germans difunts (Seniofred i Guifré), confiscats als rebels del 957, comprats i adquirits per composició o multa judicial, i per donació. La impressió és que es tracta de propietats disperses per tot el comtat, a vegades en punts força allunyats, com les pastures de Tegurà, que limiten amb la frontera que separa els comtats de Besalú i Cerdanya. Algunes d'aquestes propietats ja havien estat donades al cenobi l'any anterior. En conjunt la llista és impressionant però de difícil valoració. Comprèn pastures, cases, horts, arbredes, plantells, masos amb les seves terres, camps solts, oliveres, corrals, vinyes, esglésies amb les seves rendes i alous, a voltes d'enorme i variat contingut.

En el document es diu explícitament que es donen quinze masos, la major part, sembla, vinguts de fora de la família comtal: comprats, confiscats, donats, etc. Sembla tractar-se d'unitats d'exploració completes, habitades per pagesos i identificades pel lloc on es troben (**in ipso Bago dono manso uno, in Guissano dono manso uno, infra termino de villa Asenarii vel de Cocollellos masos lill**), per l'origen del dret de propietat (**manso uno quod mihi dedit Emitterius, ipso maso quod ibidem fecit Argobadus presbiter, manso uno quod emi de Morgato presbitero, ipso maso quod Sesemundus michi composuit**) i, més rarament, pel nom dels pagesos que els habiten: **et dono ad prefatum cenobium ipso maso quod abeo in Cistella ubi Blandericus habitat**. Segurament havia de passar encara un segle o dos abans que els masos no tinguessin nom propi, generalment el mateix dels seus estadants. L'explicació potser rau en el fet que abans dels segles XII o XIII els pagesos dels masos no podien ser considerats veritables tenents, és a dir, no tenien drets reconeguts sobre la terra que treballaven i el mas on vivien. Això no obstant, d'aquest i d'altres documents de l'època ja es dedueix que el mas del segle X era un lloc de residència i treball format per una llar amb les seves terres: **masos lill cum omne alodem meum quod ipsi homines retinent qui ibidem abitant, duos masos in villa Avundanti cum omne alodem meum quod ibidem habeo que ad ipsos masos pertinet**. Una unitat de residència, producció i consum que, segurament com avui, era pròpia de les comarques d'hàbitat disseminat. Potser per això es pot dir d'un mas que **affrontat de omnibus partibus in alode de Teudemundo vel heredibus suis**, és a dir, segurament, que està envoltat de terres. La impressió és que molts d'aquells masos que Miró donava a Sant Pere eren grans explotacions, formades, segons diu, per cases, corts, horts, camps, vinyes, oliveres, fruiters i molins. Alguns d'aquests masos eren propers a altres i formaven, en conjunt, extenses aglomeracions d'explotacions, que devien incloure boscos i pastures, i que el comte-bisbe delimitava per grans accidents geogràfics i per termes de viles o parròquies. Els termes conjunts de cinc masos de **villa Asenarii vel de Cocollellos** eren **de parte orientis in Palacio vel in ipsa archa et de meridie in rio quod dicunt Manivulo et de occiduo in terminio de Cistella et de**

circii in Puio Male vel in Rio Sicco. Com passava en els grans dominis carolingis, també aquí es distingia entre **terra dominicata**, explotada en profit directe del **dominus**, i **indominicata**, que proporcionava l'aliment del pagès i li permetia de satisfer rendes al **dominus** i conrear per a aquest la **terra dominicata**. Miró dóna al monestir masos que són **terra indominicata**, i també una **condamina dominica**, que és la fórmula aquí emprada per designar la **terra dominicata**. Sembla possible que aquesta **condamina dominica** fos treballada pels pagesos dels cinc masos de **villa Asenarii** i de **Cocollellos** que acabem d'esmentar.

Molt més que el mot *mas*, Miró empra el concepte *alou*, que sens dubte vol dir propietat i que, generalment, en aquest text ha de ser sinònim de gran propietat. L'avantatge del concepte és que, partint d'una significació jurídica -la idea de propietat plena-, és aplicable a realitats materials diferents. Per a Miró, tant eren *alou* seu les terres i altres béns pertinents als seus masos -**alodem meum quod ibidem habeo que ad ipsos masos pertinet**-, com tot el que podia tenir compacte o dispers per pobles i parròquies. En aquest darrer sentit, el mot *alou* era còmode perquè estalviava recórrer a la precisió detallista que obligaria, altrament, a descriure un per un aquests béns: cases, camps, etc. És possible que aquests mots "*alou*", emprats per Miró en sentit ampli, genèric, incloguin també masos amb les seves terres, sense enumerar-los. Això seria explicable quan l'"*alou*" comprengué nombrosos masos, impossibles d'individualitzar. Però potser és més admissible una altra interpretació: el mot *mas* es reservaria per a la unitat d'explotació coherent i compacta, basada en unes soles relacions socials agràries, mentre que el mot *alou*, usat genèricament, o el plural *alous*, seria útil per designar els drets de propietat -i per tant de percepció rendal- sobre uns béns i unes zones de contingut més divers, amb terrenys més parcel·lats, hàbitat semiconcentrat -petits pobles- i pagesos que treballaven alhora terres pròpies i terres d'altres. Més que els masos, els *alous* són identificats pels llocs on es troben; aquests llocs són **villas** o **villares** (**in villare que dicunt Fredeberto, est ipse alodus in villa Redi, in villa que dicunt Maliano**), muntanyes (**in monte que vocant Malareto**), valls (**in valle Alta, in valle Manivulo**) i indrets que deuen ser llocs i poblacions amb els seus termes i

esglésies (**in terminio de Laurenciano, in locum que dicunt Porrarias, in aiacencias de Miliaras in locum que vocant villare Briulfo, in Roseto, in Palaciolo**). Hi ha també alous que tenen nom propi, que en algun cas deu correspondre a un indret més o menys equivalent a una vila o vilar (**alodem que dicunt Ortonos, alodem que dicunt Faras**), i que en altres deu ser el nom d'un anterior propietari, potser l'aprisionador: **alodem que dicunt Argemundo**. Quasi mai no hi falta l'**advenit mihi**, és a dir, l'origen del dret de propietat que Miró ostenta; per això sabem -com dèiem més amunt- que aquells alous li havien pervingut per herència familiar, compra, donació, confiscació i composició o multa. Finalment és important fixar-se que es tractava de conjunts heterogenis de béns d'exclusiu interès agrícola i ramader: **casas, casalibus, curtes, curtalibus, ortos, ortalibus, terras cultas vel incultas, vineas, vinealibus, arboribus pomiferis vel impomiferis, molendinis et molendinaribus, silvis et aquis, necnon et pascuis, omnia et in omnibus quantum ibidem habeo**.

En alguns punts de la llarga enumeració de béns, Miró prescindeix del mot alou i passa directament a designar la cosa donada pel seu contingut material. Així, per exemple, la **casa quod adquisivi de Trasgoncia cum ipso orto et cum ipsos arbores**, la **eclesiam in honore Sancti Andre** (de Porreres), les pastures de Tregurà, **duos campos que fuerunt de Aderico**, una **casa cum curte et orto et olivarias** al costat de l'església de Sant Vicenç de Maià, **terras et vineas** en el terme de Lucduno, **ipsos campos que donavit Vuisilo**, i la **ecclesia mea propria** del Torn amb delmes, primícies i oblacions. El document confirma la idea, que apuntàvem en el comentari a l'escriptura del 977, que les esglésies de Porreres i del Torn, amb els seus béns i rendes, eren propietat particular; així llegim que **in iam dicto loco** (a Porreres) **dono... ecclesiam in honore Sancti Andree cum decimis et primiciis et oblaciones fidelium et cum omnibus que abere videtur sicut condam Sesemundus illam retinuit**. Sens dubte, aquest **Sesemundus** és el **Resermundus** que en l'escriptura del 977 es diu que va vendre la vila de Porreres amb la seva església al comte-bisbe.

Per últim hem de fer referència a la distinció que, encara sobre el paper, existia entre la propietat privada i els béns públics. És digne

d'esment que un dels alous donat allindava per llevant **in ipso fischo que dicunt luncarias**, que devia ser un domini del fisc, explotat, és clar, en profit del llinatge comtal, que era qui ostentava la potestat pública. És important de fer notar, no solament la persistència del fisc i de la noció del fisc, sinó també la seva operativitat. Recordem, al respecte, que en l'encapçalament de l'apartat V, el de la dotació, Miró explica que una bona part dels béns que es disposa a donar a Sant Pere els heretà dels seus germans (en realitat del seu germà, Seniofred), els quals els confiscaren a traïdors que varen atemptar contra el príncep, el poble i la pàtria, i és per això que els seus béns van passar al fisc legalment. Diríem que, en el pensament del comte-bisbe, la incorporació al fisc dels béns d'uns traïdors, condemnats com a tals, era legal, mentre que l'adquisició i privatització simple no ho seria. Ara bé, sembla clar que al nivell dels comtes una certa confusió o assimilació entre béns privats i béns fiscals s'està produint, perquè Miró, després de l'aclariment previ, emprarà el mot alou, indistintament i sense més, per designar uns i altres béns: els pervinguts per la propietat privada (comprats, heretats) i els d'origen fiscal. És més, no tindrà cap escrúpol a privatitzar béns fiscals: una gran part dels donats ho eren. És clar que l'alienació de recursos fiscals no renovables -terres- era una pràctica antiga a la qual els carolingis ja s'havien lliurat profusament.

EL CONTINGUT RELIGIÓS I CULTURAL

Amb les ratlles anteriors podem donar per tancat el tema de les bases materials del cenobi recentment fundat. Ens centrarem ara en la descripció i anàlisi dels restants apartats en què convencionalment hem dividit la traducció del document, i ens reservarem per al final un comentari global que, com l'anàlisi proposat, farà insistència en els aspectes culturals i religiosos, que hi són els més rellevants.

En l'apartat I, que és pròpiament un preàmbul, Miró justifica la dotàlia que es disposa a fer dient que si és obligació dels senyors recompensar amb mercès els mèrits dels servents -diu els fàmuls-, més necessari és encara dotar les esglésies amb béns terrenals, que són penyora de vida eterna. La fòrmula, concisa, és força original, si bé el missatge -dotar l'Església per guanyar la salvació- és reiteratiu en les escriptures de l'època.

Com una conseqüència de l'anterior, el comte-bisbe explica, en l'apartat II, la petita història dels orígens del monestir, és a dir, que va elegir l'esglesiola de Sant Pere de Besalú per a centre monàstic i el va oferir al papa, que el va acceptar com a propi. De passada, justifica l'elecció de Besalú en el fet, diu, que és un **oppidum** prestigiós per la seva antigor i per la fama universal que l'acompanya. És possible que amb això darrer el comte-bisbe exagerés, però no pas amb l'antigor de l'**oppidum** besaluenc, possiblement un poblat fortificat d'època pre-romana. Segueix a continuació, el punt darrer de l'apartat, aquell que comença amb les paraules «I, segons hem après del mateix Senyor Jesucrist», que és, de fet, un fragment de l'himne dels sants Pere i Pau, obra de Paulí d'Aquileia. Els versos, que a continuació inserim, formen part de la reflexió escatològica -sobre la mort i la salvació- que embolcalla tota l'obra de Miró Bonfill. Després de la mort, a la fi del temps, els homes recullen el fruit de les seves obres. El passat, el present i el futur estan indissolublement units, de manera que el que Crist -o els seus deixebles- hagin lligat en la terra serà lligat al cel, i així, inversament, el que hagin deslligat:

**Et quemadmodum ab ipso Domino Iesu Christo didicimus:
quicumque vinclis super terram utrinxerit
erit ligatum super celos fortiter,
et quod resolvit in terris arbitrio
erit solutum supra celos radios;
in fine mundi iudex erit aevi** ⁽²³⁾.

Les raons religioses i familiars més íntimes per les quals el comte-bisbe fundà el monestir de Sant Pere i el dotà potser amb la major part del seu patrimoni s'exposen a continuació, en l'apartat III. No són altres que l'amor a Déu -«l'amor a tan gran Patró», diu- i l'ajut a la salvació de la seva ànima i de l'ànima dels seus familiars -pares, germans, nebots- i dels feligresos, que tot i passar necessitat en aquesta terra hauran fet donatius a Sant Pere. Miró té un record especial per al seu germà gran, el difunt comte Seniofred, que tant el va ajudar en vida, i per al seu germà encara viu, el comte Oliba, la dona d'aquest i llurs fills, que són la garantia de continuïtat del llinatge. El fragment, que potser evoca els sermons de l'època, desmenteix una mica el tòpic de l'espiritualitat del temor que a vegades s'atribueix als

eclesiàstics i a la societat de l'alta Edat Mitjana. Fixem-nos que, fruit de l'amor i del desig de salvació que li és propi, el comte-bisbe vol que Déu condueixi els seus familiars i amics, i ell mateix, al paradís. Les paraules per expressar el més enllà són insuficients i l'escriptor recorre a les imatges: l'home que va perdre el paradís menjant la fruita prohibida, sent el gust de l'arbre de la vida i la fam de fruits eterns. Però, com descriure l'eternitat? Simplement, negant la temporalitat: «l'any que no té mesos, el dia que no té sol, la llum que no té nit». És possible que Miró, i amb ell els homes del seu temps, tinguessin certa dificultat per reflexionar i comunicar conceptes abstractes. La solució trobada era, si més no, pedagògica; entenedora per tothom. L'eternitat és també, ben concretament, la pàtria per autonomàsia, el paradís, el regne o residència celestial on els justos viuen felïçment amb Déu, la recompensa promesa als sants i el lloc on es frueix del goig de les grans coses, un goig tan gran que ni les aus del cel l'albiren. Naturalment, des d'una societat afectada per la fam i la necessitat, com bé recorda Miró, tot això és possible perquè Déu és Omnipotent.

En aquest afany de concreció de l'abstracció, i de salvació per les obres, la fundació de Sant Pere ho és tot. Per això, en l'apartat IV, el comte-bisbe reprèn la crònica dels orígens del monestir i, una mica abruptament, davalla de les imatges encisadores del paradís a realitats que a la nostra sensibilitat semblen més prosaiques. Així ens assabentem que la donació del cenobi besaluenc a Roma ha anat acompanyada del compromís de satisfer un cens anual de cinc sous a l'església romana de Sant Pere, i que ja llavors havia estat traslladat al cenobi el cos del màrtir sant Prim. El fet, en el pensament de Miró, té quelcom de miraculós: el trasllat ha estat obra de la voluntat divina i, des de llavors, sant Prim fa el paper de patró dels besaluencs i mediador amb Déu, que per intercessió del màrtir, concedeix molts favors al cenobi i al poble. A l'alta Edat Mitjana era molt freqüent la veneració de les relíquies dels màrtirs i la recerca de les seves despulles, que es consideraven benefactores, protectores contra l'adversitat i medidores entre els homes i la divinitat en l'obra de la salvació. No és estrany que, empesos per aquestes creences, monjos i clergues cerquessin relíquies que avivaven la religiositat, atreïen pelegrins als temples on es dipositaven i estimulaven la donació de béns transitoris, en cert sentit, canviabls

pels eterns. Home del seu temps, Miró encoratja a buscar, diu, «el patrocini de sants tan grans» (24).

Així, doncs, raons diverses, integrables en aquesta visió cíclica del temps cristià, que fa de les bones obres terrenals (del present) una penyora d'eternitat, des de la qual, i per intercessió dels sants, Déu Omnipotent retorna les bones obres en forma de protecció contra les desgràcies temporals i de guia cap a la salvació. La reflexió de Miró Bonfill i el seu missatge sobre la capacitat redemptora de l'almoïna pot ser sintetitzada d'aquesta manera. I el discurs té la seva pròpia coherència. Per això ara, en el cos del text ha d'anar inclosa la llarga llista de béns donats al cenobi amb tota la terminologia jurídica i les reiteracions pròpies dels escrits d'aquesta mena. És l'apartat V, que abans hem comentat àmpliament. Fixem-nos, doncs, com en la seva imaginació o intuïció literària el comte-bisbe ha anat davallant des del paradís celestial fins a les aus que creuen el firmament, però que no poden veure el cel de tan alt com és, fins al temple i al sant objecte de veneració, fins a la realitat més material de les terres i cases amb què es dota la nova institució. Hom podria pensar que d'aquí la reflexió remuntarà de nou cap a la imatge del paradís. Ben al contrari: la visió, com tindrem ocasió de comentar, resta per un moment aferrada al temps dels homes, és a dir, a la vida terrenal, per desplaçar-se tot seguit encara més avall, cap a les profunditats de l'infern.

L'apartat VI introdueix el tema de la preservació dels béns eclesiàstics. Primer que res, diu Miró, la donació es fa perquè la comunitat benedictina de Besalú es mantingui allí perpètuament fidel als seus propòsits. És condició necessària: no hi ha patrimoni sense comunitat. Raó pràctica, diríem nosaltres. Raó espiritual, diu el comte-bisbe, perquè -ens explica- les devocions fan les donacions, però les gràcies que se n'obtenen són persistents si van lligades a la perennitat dels béns donats. En aquest temps cristià, les bones obres dels pares poden revertir, doncs, en forma de beneficis als fills i, després d'aquests, a tota la família perpètuament. Si això és així, conclou, és a dir, que la preservació de les donacions pietoses és qüestió essencial i sagrada (nexa d'unió entre el temps dels homes i l'eternitat), el robatori d'aquests béns ha de significar necessàriament la pèrdua del defraudador. Per un moment pensaríem que amb aquesta idea s'introdueix la

clàusula de sanció, que en documents d'aquesta mena es resol amb amenaces de càstigs espirituals o temporals contra els defraudadors. No és així. Conscient que fins al present ha estimulat les donacions amb promeses de recompensa espiritual -la salvació-, Miró es disposa a parlar de recompenses temporals, i per això se serveix d'aquell passatge de l'Evangeli en què Crist diu als seus deixebles: «Si dos de vosaltres sobre la terra convinguessiu a demanar qualsevol cosa, Déu Pare us ho concediria» -**Si duo ex vobis consenserint super terram, de omni re quecumque petieritis, fiet vobis a Patre meo-** (Mt. 18, 19).

En la lletra del comte-bisbe, el que els homes del segle X podien desitjar obtenir sobre la terra no sembla diferent del que mil·lenis abans esperaven aconseguir els hebreus de la Bíblia. Ens ho diu l'apartat VII, on Miró reproduïx un extens fragment del Levític (26, 3-12), aquell en què Javé promet al poble escollit, si serva els seus manaments, la pluja al seu temps, la collita abundosa, l'aliment en escreix, la pau, la fortalesa, la victòria sobre els enemics i la fecunditat. És l'aliança entre Déu i el poble d'Israel. De fet, Miró Bonfill fa aquí una transposició del Déu dels jueus al Déu dels cristians, poble escollit que, a semblança dels hebreus de l'Antic Testament, en la Catalunya del segle X també repoblava la terra en lluita contra els infidels, és a dir, contra els musulmans, i també esperava de Déu la pluja, la bona collita, l'abundor, la seguretat i la superioritat sobre l'enemic. Puntualitzem, però, que la noció de passat llunyà -els mil·lenis de la Bíblia- és nostra. Miró s'expressa com si l'aliança promesa per Javé als hebreus formés part d'un temps bíblic o cristià en el qual les fronteres temporals s'esvanissin i la història transcorregués en un present permanentment renovat.

L'apartat VIII assenyala la transició o canvi en el discurs, contraposant la recompensa o el perdó diví per les bones obres al càstig per les males accions, en concret, la sostracció de les ofrenes alienes. Devia ser un problema comú a l'època el fet que les almoines lliurades a les basíliques fossin cobejades i sostretes, a vegades potser pels propis parents o amics dels oferents. Sabem que aquesta mena de conflictes foren freqüents els segles XI i XII, però Miró no fa cap al·lusió a les circumstàncies històriques. La seva reflexió és de caire netament religiós o teològic. Partint de premisses anteriors ve a dir, en primer lloc,

que si els constructors i benefactors de les institucions religioses poden raonablement esperar la clemència i el perdó de Déu, que els haurà de permetre de viure piadosament i, a la fi dels seus dies, passar dels béns terrenals als eternals, inversament, els defraudadors, en anul·lar materialment l'eficàcia de les bones obres, han de ser castigats amb comparable rigor. En la segona part de la reflexió, el comte-bisbe rebla el raonament i va més enllà: qualsevol cosa oferta a l'Església és oferta a Déu, i, com que Déu és justícia -el Jutge Suprem-, és de total bogeria robar a la justícia. El càstig és segur! Pocs escrits de l'època trobaríem que fossin tan contundents a l'hora de posar la reflexió religiosa al servei de la construcció dels patrimonis eclesiàstics i la fortalesa material de l'Església.

En aquest punt del discurs, ja no quedava més que mostrar els càstigs terrifics que s'abatien sobre els lladres i violadors de les esglésies: de Sant Pere de Besalú i el seu domini. És l'apartat IX, la clàusula de sanció possiblement més extensa, ampul·losa i impressionant de les redactades pel comte-bisbe. Qui sap si, llegint les amenaces als defraudadors de béns eclesiàstics que es contenen en les dotalies dels segles IX-XII, dotalies com aquesta, és com s'ha format l'opinió segons la qual la sensibilitat religiosa dels homes de mil anys enrera estava impregnada de temor a Déu i d'angoixa pel més enllà. Efectivament, si només ens fixéssim en aquests textos, diríem que el Déu d'aquells homes era un Déu venjador i iracund **-in ira sua exturbet eum**, escriu Miró, seguint els Salmos-, que, si bé premiava els justos i benefactors de l'Església, era terriblement dur amb els enemics del clergat, que eren també els seus. Un Déu, en suma, que inspirava més temor que amor.

Vèiem més enrera com en la mentalitat d'aquell temps es concebia que la gràcia divina -la recompensa de les bones obres- tenia una dimensió alhora individual i familiar, és a dir, que de l'individu passava a la família. Ara s'ha d'afegir el mateix de les sancions, almenys les temporals. Fixem-nos, per exemple, que, entre altres càstigs contra els defraudadors obstinats, el comte-bisbe demana a Déu que morin, que els seus parents siguin desheretats, que les seves dones restin vídues i els seus fills orfes i sense ajut, i que el seu record desaparegui de la terra. Però és clar que els càstigs més durs seran

personals, i en concret, amb Judes, el traïdor, i amb Datam i Abiram, serà la davallada a l'infern on «els cucs no es moren, i el foc no s'extingeix, i on passaran del calor del foc al fred de les aigües gelades, i on els pecadors suporten una fetor intolerable i uns turments indescriptibles»⁽²⁵⁾. Segurament no es pot descartar que la noció de l'infern impregnés poderosament la consciència de la cristiandat, des de l'alta Edat Mitjana, precisament per obra de l'exegesi bíblica dels clergues d'aquesta època. Testimoni febaent d'aquesta exegesi el tenim en aquest apartat IX, on s'amenaça els infractors amb les mateixes penes que els Salms 82 i 108 reserven als enemics d'Israel. Els versicles han estat ben escollits pel seu impacte, la bellesa literària i l'adaptació a la lògica del discurs. No s'ha, doncs, de regatejar mèrits al comte-bisbe, entre els quals haver retocat el text per a millor adaptar-lo al seu propòsit. Els versicles seleccionats, segons el text de la Bíblia Vulgata, són els següents:

- Salm 82, **14 Deus meus, pone illos ut rotam
Et sicut stipulam ante faciem venti.
15 Sicut ignis qui comburit silvam,
Et sicut flamma comburens montes;
16 Ita persequeris illos in tempestate tua,
Et in ira tua turbabis eos.**
...
**18 Erusbescant, et conturbentur in saeculum saeculi.
Et confundantur, et pereant.**
...
- Salm 108, **8 Fiant dies eius pauci,
Et episcopatum eius accipiat alter.
9 Fiant filii eius orphani.
Et uxor eius vidua.**
...
**12 Non sit illi adiutor;
Nec sit qui misereatur pupillis eius.**
...
**15 Fiant contra Dominum semper.
Et dispereat de terra memoria eorum:**

16 Pro eo quod non est recordatus facere misericordiam.

...

Salm 82, 19 **Et cognoscant quia nomen tibi Dominus**

Probablement el comte-bisbe va inserir de memòria aquests versicles en l'acta; això i la voluntat d'adaptar el text a les necessitats del seu discurs deuen explicar les variants que hi trobem. Transcrivim a continuació els versicles de l'acta per tal que se'n pugui fer la lectura comparada:

Salm 82, 14 **Ponatque illum omnipotens Deus ut rotam,
Et sicut stipulam ante faciem venti.**

15 **Sicut ignis comburit silvam,
Et sicut flamma comburit montes;**

16 **Ita persequatur illum in tempestate sua,
Et in ira sua exturbet eum.**

...

18 **Erubescat et conturbetur in saeculum saeculi,
Et confundatur, et pereat.**

...

Salm 108, 8 **Fiantque dies eius pauci,
Et res eius accipiat alter.**

9 **Et fiant filii eius orfani,
Et uxor eius vidua.**

...

12 **Non sit illi adiutor;
Nec sit qui misereatur pupillis eius.**

...

15 **Fiat contra Dominum semper,
Et dispereat de terra memoria eius:**

16 **Pro eo quod non honoravit ecclesiam Dei**

...

Salm 82, 19 **Et cognoscat quia nomen tibi Dominus.**

Amb esperit crític, potser es podria dir d'aquest manlleu, i especialment dels retocs, que resulta una lectura parcial i distorsionada de la lletra i l'esperit de l'Antic Testament, perquè aquesta mena d'anatemes bíblics hi són llançats sempre, o quasi sempre, contra el

poble enemic d'Israel i no contra un individu concret -l'eventual defraudador-, com fa Miró en aquest cas. Malediccions exagerades podem dir, per tant.

Deixem ara l'anàlisi dels apartats concrets per fer una valoració global del document, d'ordre més filològic. El text presenta totes les característiques que configuren l'estil de Miró Bonfill en la que devia ser la seva etapa de plenitud: abundor d'adjectius i verbs; riquesa i varietat lèxica; consonàncies o aliteracions freqüents; ritme accentual de certs passatges, que ha permès a Anscari M. Mundó identificar-hi fins a vint-i-cinc versos entre hexàmetres i pentàmetres; bellesa literària dels símbols, metàfores o comparacions creades o manllevades; originalitat -relativa en aquest cas- dels mots i fòrmules emprades en la datació, i interpolació de textos aliens, procedents alguns dels pares del renaixement carolingi (Paulí d'Aquileia) i de l'Antic i el Nou Testament, la major part, el qual revela les qualitats d'exegeta del comte-bisbe. Potser en això darrer algú hi veurà més aviat un de mèrit, i pensarà que el nostre autor s'allunyava de l'originalitat per acostar-se al plagi. Seria un judici erroni i anacrònic producte d'una confusió entre el nostre sistema de valors i el dels homes de mil anys enrera. La recerca de l'originalitat, avui tan preuada, llavors era segurament evitada per una societat que valorava les coses i les idees per la tradició. Com més antigues i venerables eren les fonts, més meritori era coneixer-les i citar-les. L'autor, en cert sentit, s'esborrava davant dels seus models, fins al punt que no semblava tenir necessitat d'autoafirmar-se ⁽²⁶⁾. Els dos documents de Sant Pere de Besalú que aquí hem estudiat podem assegurar que foren escrits per Miró, si més no perquè el comte-bisbe hi parla en primera persona, però n'hi ha molts d'altres que només li poden ser atribuïts per raons estilístiques.

Comparat amb alguns dels seus primers escrits, aquest és, gramaticalment i sintàctica, més correcte, i estilísticament més natural i mesurat. S'hi empra un lèxic culte, propi d'un bon llatí, i es prescindeix dels mots rars i inusuals i de la introducció d'hel·lenismes, tan característics d'altres escrits de Miró Bonfill. També s'obliden aquí les fòrmules cabalístiques de l'acta de consagració de Cuixà, del 974, i de l'acta d'elecció de l'abat Dodó de Camprodon, del 976 ⁽²⁷⁾. Essent, doncs, un dels millors textos del comte-bisbe, aquesta dotàlia de Sant

Pere de Besalú no és pas el més representatiu del que se n'ha dit barroquisme, preciosisme i fins coqueteria literària de Miró Bonfill ⁽²⁸⁾.

La relativa abundor d'adjectius i verbs, unida a la repetició de consonàncies o aliteracions, és un dels fenòmens més característics de l'estil del comte-bisbe. Vegem-ne alguns exemples: **debite compellimur compensare... debemus impendere et impensa; voluit vocitare vetustas; perducatur regnum... perdidit gustando... perducere gustum; sine mensibus annum, et sine sole diem, lucem sine nocte perennem; Deo felices longo feliciter aevo; perfruere regnum... comprehendere corde... promittere sanctis... concedere iustis; subtraxerit... fraudaverit... correxerit... satisfecerit... honoraverit... persteterit... offenderit**. Encara que en el text abundin els adjectius, els superlatius són més aviat escassos -**decentissime, beatissimus, nefandissimis**-, a diferència d'altres escrits del mateix autor, i, per contra, proliferen els participis i els gerundis.

Entre els mots cultes es pot destacar el **nutus** de la fórmula **Miro nutu Dei Sanctae Gerundensis ecclesiae perhumilis episcopus**, que els escriptors clàssics empraven per indicar la voluntat de Júpiter, que s'expressava mitjançant una inclinació del cap. Un sabor clàssic semblant deu tenir l'ús de la tercera persona del plural del pretèrit perfet amb la terminació **-ere: relinquere, adquisivere, potuere**.

En l'anàlisi dels diferents apartats hem vist també com el bisbe-comte era afeccionat a les comparacions i els simbolismes. Recordem, com exemple, la frase **et ad lignum vite perducere gustum**, que hem traduït per «perquè arribi a trobar el gust de l'arbre de la vida», on la imatge, el **lignum vitae**, és un simbolisme bíblic de diferent interpretació. En uns passatges indica el saber (Prov. 3, 18), i en altres el fruit de la justícia (Prov. 11, 30), el desig acomplert (Prov. 13, 12), la dolçor de la llengua (Prov. 15, 4) i l'arbre del paradís, el fruit del qual permet de viure eternament (Gèn. 2, 9) ⁽²⁹⁾. És probable que, recollint aquest darrer sentit, amb l'expressió **lignum vitae** Miró volgués designar la creu. Si fos així, la construcció verbal **perduco gustare** perdria sentit material i en guanyaria d'espiritual i literari.

Finalment, com dèiem més amunt, Miró no solament era un prelat que escrivia amb pretensions literàries, sinó que també demostrava tenir certs coneixements de mètrica llatina. En la prosa de l'acta

de consagració de Cuixà hom ha pogut descobrir-hi fins a set hexàmetres dactílics, perfectament construïts des del punt de vista de la mètrica quantitativa, clàssica. L'acta de dotació de Sant Pere de Besalú és, al respecte, molt més rica, i els vint-i-cinc versos que Mundó hi ha trobat segurament són la millor mostra de les afeccions poètiques de Miró Bonfill ⁽³⁰⁾. Afeccions poètiques que no li impedièn, però, de barrejar versos manlevats (els de Paulí d'Aquileia) amb creacions pròpies.

* * * * *

Qui vulgui estudiar la cultura llatina de la Catalunya carolíngia ha de nedar més en superfície, és a dir, ha d'obtenir una visió més horitzontal analitzant molts més documents. Qui vulgui estimar l'aportació d'un personatge a la societat i a la història no es pot conformar sinó amb l'anàlisi global de la seva obra. Aquí no hem fet ni una cosa ni l'altra. Hem escollit l'examen en profunditat de dos escrits, que hem desmuntat analíticament i hem comparat (les troballes) amb altres del mateix personatge. El mètode, creiem, ens ha permès d'avançar en el coneixement de l'home i l'obra. L'estudi previ de les actes de Ripoll i Cuixà ja ens mostrava unes pretensions literàries, les característiques d'un estil i quelcom de la visió política que Miró tenia d'ell i de la seva circumstància. Aquestes i altres escriptures ens mostraven també un jerarca que feia una mica d'historiador o cronista del seu llinatge, segurament per consolidar-ne la posició ⁽³¹⁾. Res de nou en aquest terreny. L'estudi dels documents de Sant Pere de Besalú corrobora i amplia aquests coneixements, però l'anàlisi detallat de l'acta del 978 ens ha permès -creiem- d'avançar en una dimensió poc coneguda: la personalitat religiosa del comte-bisbe, quelcom de la seva reflexió teològica i potser també, a través seu, de la religiositat del seu temps. Segurament no és poca cosa tractant-se d'un home de fa mil anys.

NOTES

- 1.- J.M. SALRACH, **El bisbe-comte Miró Bonfill i la seva obra de fundació i dotació de monestirs**, "Il Col·loqui d'Història del Monaquisme Català", vol. II, Abadía de Poblet, 1974, p. 57-81; Idem, **El comte-bisbe Miró Bonfill i l'acta de consagració de Ripoll de l'any 977**, "Miscel·lània Aramon i Serra", vol. IV, Barcelona, 1984, p. 303-318; Idem, **El comte-bisbe Miró Bonfill i l'acta de consagració de Cuixà de l'any 974**, "Acta Historica et Archaeologica Mediaevalia", 10, Barcelona, 1989, p. 107-124.
- 2.- El record dels monjos encara era viu quan, a finals del segle XIX o els primers anys del segle XX, J. BOTET I SISÓ escrivia el volum de la **Provincia de Gerona de la Geografia General de Catalunya**, dirigida per F. CARRERAS I CANDI. De fet, la comunitat hi subsistí fins al 1835, i del 1908 al 1914 el monestir serví de refugi als monjos francesos de l'abadia d'Encalcat (A. PLADEVALL, **Els monestirs catalans**, Barcelona, 1974, p. 167-169).
- 3.- Sobre el comte Guifré de Besalú, mort violentament l'any 957, vegi's el nostre treball **El comte Guifré de Besalú i la revolta de 957**, "Amics de Besalú, II Assemblea d'Estudis", Olot, 1973, p. 3-36.
- 4.- P. DE MARCA, **Marca Hispanica sive limes Hispanicus**, París, 1688, ap. 124; A. MERINO, **España Sagrada**, XLIII, Madrid, 1819, ap. 24, p. 416-419, i F. MONSALVATJE, **Noticias históricas del condado de Besalú**, II, ap. 5, p. 205-208.
- 5.- J. VILLANUEVA, **Viage literario a las iglesias de España**, XV, ap. 25, p. 254-262 i MONSALVATJE, **Noticias históricas**, Op. cit., II, ap. 6, p. 209-220. Anys enrera vam consultar l'original d'aquest document a l'Arxiu Diocesà de Girona, on es conservava emmarcat al despatx del director de l'Arxiu, i una còpia del segle XII que es troba a l'Arxiu del Monestir de Montserrat, Carpeta de Santa Maria de Besalú, perg. 1.
- 6.- VILLANUEVA, **Viage**, Op. cit., XV, ap. 26, p. 263-266, i MONSALVATJE, **Noticias históricas**, Op. cit., II, ap. 4, p. 221-225.
- 7.- G. PUJADES, **Crónica universal del principado de Cataluña**, Barcelona, 1830, VII, p. 228; MONSALVATJE, **Noticias históricas**, Op. cit., II, ap. 8, p. 226-228, i D. MANSILLA, **La documentación pontificia hasta Inocencio III**, p. 2-4.
- 8.- La notícia, procedent de necrologies i crònicons, es troba a P. DE BOFARULL, **Los condes de Barcelona vindicados**, I, Barcelona, 1836, p. 97.
- 9.- VILLANUEVA, **Viage**, Op. cit., XV, ap. 27.
- 10.- BOFARULL, **Los condes**, Op. cit., I, p. 98-105, i MONSALVATJE, **Noticias históricas**, Op. cit., I, ap. 6, p. 238-247.
- 11.- Vegi's *supra* n. 4.

- 12.- En la traducció i comprensió d'aquest i altres escrits del comte-bisbe Miró Bonfill he comptat amb el consell i ajut del filòleg Joan Rebagliato i Font, a qui vull expressar el meu agraïment.
- 13.- M. ZIMMERMANN, **Protocoles et préambules dans les documents catalans du Xe au XIIIe siècle, II: Les préambules**, "Mélanges de la Casa de Velazquez", XI, 1975, p. 51-79.
- 14.- Vegi's el testament del comte Seniofred a MARCA, **Marca Hispanica**, Op. cit., ap. 104, i MONSALVATJE, **Noticias históricas**, Op. cit., I, ap. 3, p. 227-232; i les execucions testamentàries a la mateixa obra, XI, ap. 158, i R. D'ABADAL, **Com neix i com creix un gran monestir pirinenc abans de l'any mil. Eixalada-Cuixà**, Abadia de Montserrat, 1954, ap. 93, p. 196-197.
- 15.- A. GURIEVICH, **Las categorías de la cultura medieval**, Madrid (Taurus), 1990, ps. 51 i ss.
- 16.- Vegi's *supra* n. 7.
- 17.- Per a les relacions dels jerarques catalans amb els papes en aquesta època, encara és útil llegir a P. KEHR, **El papat i el principat de Catalunya fins a la unió amb Aragó**, "Estudis Universitaris Catalans", Barcelona, XII-XV, 1927-1930.
- 18.- Vegi's *supra* n. 3.
- 19.- T. BISSON, **El senyoriu reial sobre Besalú: a propòsit de tres privilegis de Pere I per a Sant Pere de Besalú**, "Amics de Besalú, III Assemblea d'Estudis", Olot, 1976, p. 35-41, i Idem, **Fiscal Accounts of Catalonia under the early contkings (1151-1213)**, II, Berkeley-Los Angeles-London, 1984, p. 15.
- 20.- M. ZIMMERMAN, **Els orígens de Catalunya. Emancipació política i afirmació cultural**. Barcelona (Edicions 62), 1989, p. 39-60.
- 21.- Antoni Pladevall (**Els monestirs**, Op. cit., p. 165) es fa ressò de la tradició que diu que la comunitat de monjos de Sant Pere de Besalú es va constituir el 844, si bé va tenir una vida molt minsa, fins al 977.
- 22.- Notícies sobre el culte a sant Prim a PLADEVALL. **Els monestirs**, Op. cit., p. 165-167.
- 23.- E. DÜMMLER, **Monumenta Germaniae Historica, Poetae latini aevi Carolini**, I, Hannover, 1880, p. 137.
- 24.- L'atmosfera religiosa en què els segles IX i X es produïen les troballes de relíquies de sants i màrtirs, i es veneraven, ha estat molt ben evocada per Ramon d'ABADAL, **Els primers comtes catalans**, Barcelona (Vicens-Vives), 1961, p. 68-71 i 179-182.
- 25.- Aquestes imatges de l'infern extretes de l'acta de consagració de Cuixà, del 974, obra de Miró Bonfill (SALRACH, **L'acta de consagració de Cuixà**, Op. cit., p. 113 i 119), estan, de fet, inspirades en la Bíblia: Mc. 9, 46-47; Is. 66, 24, i Job 24, 19.
- 26.- GURIEVICH, **Las categorías**, Op. cit., p. 63.
- 27.- SALRACH, **L'acta de consagració de Cuixà**, Op. cit., p. 117; VILLANUEVA, **Viage**, Op. cit., XV, ap. 33, i MONSALVATJE, **Noticias históricas**, Op. cit., VI, ap. 4.
- 28.- Anscari M. MUNDO, **Recherches sur le traité du moine Garsias a l'abbé-**

évêque Oliba sur Cuxa, "Les Cahiers de Saint-Michel de Cuxa", abril 1970, p. 66, i ZIMMERMANN, **En els orígens**, Op. cit., p. 172, n. 73.

29.- Herbert HAAG, A. Van Der BORN i Serafin de AUSEJO, **Diccionario de la Biblia**, Barcelona (Herder), 1963, cols. 138-139.

30.- Expressem des d'aquí el nostre agraïment a Anscari M. Mundó, que anys enrera ens feu partícep dels seus coneixements sobre aquesta qüestió.

31.- Joan Pau RUBIES i Josep M. SALRACH, **Entorn de la mentalitat i la ideologia del bloc de poder feudal a través de la historiografia medieval fins a les Quatre Grans Cròniques**, "Estudi General", 5-6, Girona, 1985-86, p. 471-472.